

MODA KAVRAMLARLA BİLİM YAPMAYA HEVESLENMEK

Doğan ERGUN

Murat Belge'nin yayımlanan son kitabının adı *Genesis "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni*. Belge, kitabının Önsözünde şöyle bir özetle kendince bir saptamada bulunuyor:

"1908'e kadar, zayıf da olsa, işlerin düzelebileceğine dair bir umut vardı ve zaten 1908 de bu umudun gerçekleşmeye başlama anı olarak algılandı. Ama Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Avusturya, Bosna'nın ilhakını resmîleştirdi ve Osmanlılar bunun karşısında feslerini yere atmaktan başka bir eylem biçimi bulamadılar. Trablusgarb, Balkan faciası ve Dünya Savaşı, yenilgi... '93'ten beri yoğunlaşan kasvetli atmosferi dayanılmaz bir kâbusa dönüştüren bir süreç.

Bu sürecin sonunda "Osmanlı" diye bir şey kalmayacağı, istenirse de belli oluyordu. Öyleyse, hayatı bir şekilde devam ettirmenin bir yolu bulunabilir miydi ve bunun formülü ne olurdu? Böyle zor bir zamanda, kendini topun ağzında hisseden kesimin "Türk" kimliği üzerine düşünmeye başlaması, bütün "gecikmiş"liğine rağmen, kaçınılmazdı."¹

Ölen insanların, yitirilmiş topraklarını gördükten sonra, taş taş üstünde kalmamış arda kalan azıcık toprağında, azıcık insan yeteneğiyle "kâbus" yaşayan bir toplum, Murat Belge'ye göre, 'kurtulmak' için bir kimlik üzerine düşünmeye başlamış!.. Ayrıca, Belge, bulunması gereken formülü bir tek kimlikte özetleyecek kadar bir yalınlık ve bir çizgisel rahatlık içinde... Formül bulmak; doğru, olumlu yola girmenin yolunu bulmak, çare-çözüm bulmak demektir. Ve bir formül de, bir tek olgu ile, bir tek simge ile gerçeklik kazandırmaz, gerçeklik oluşturmaz. Belge'nin, içinde pek çok kimlik taşıyan bir toplumsal süreci, yani bir kişiliği, bu kimliklerden birine indirgemek istemesi, yani bu indirgemeci yaklaşımı, kendisinin toplumsal gerçeklikle ilgili kavramların özünü ve toplumsal bilimlerin kavramlarının niteliklerini kapsamlı bir şekilde irdeleyememesinden ileri gelmektedir. Son derece yanlış olan, Belge'nin indirgemeci yargısıdır; yani Türk tarihindeki belirli bir dönemi, hem de hayat memat meselesi haline gelen bir dönemi, kimlik üzerine düşünülüğünü sandığı bir süreye hapsedmesidir. Belge'nin kav-

¹ Murat Belge, *Genesis*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.7.

ramsallaştırmakta güçlük çektiği kimlik kavramı üzerine, kısaca bilgi verici bir iki noktaya değinmek gerekecektir.

Öncelikle, toplumsal bilimlerde, doğa bilimlerinde olduğu gibi derece, alt-üst anlamında indirgeme yaklaşımı ve olanağı yoktur; çünkü, toplumsal bilimlerin konuları derecelere indirgeyerek değil, mahiyetlerle/niteliklerle açıklanır.

Kimlik kavramı ise kullanımı modalaşmış bir kavramdır. Moda oluşunu da, küreselleşme egemenlerinin böl-yönet taktiklerini gerçekleştirmek için, kişilikleri kimliklere bölmek, bir bütün olan ulus-devletleri, o devletleri oluşturan ögelere bölmek modası olarak anlamak gerekir. Demek ki karşımızda modaya uyan bir Murat Belge var...

“Önce, kimlik kavramı nedir?

Daha doğrusu ve daha önce, kim kelimesi nedir?

Bir zamir olan kim kelimesi, hangi kimse demektir.

Bir sıfat olan hangi kelimesi, ikiden fazla şeyin bir tanesini belirleyecek bir cevap istemek için kullanılır.

Bir isim olan kimse kelimesi, kim olduğu kesin bilinmeyen kişi demektir.

Kişi ne demektir?

Kişi insan demektir.

İnsan olsun, hayvan olsun, biyolojik bağımsızlığı içinde bir canlı varlık, birey olarak adlandırılır.

İnsan toplumlarındaki birey, kişi olarak adlandırılır.

Kim olduğu kesin bilinmeyen kişiyi tanımak için, onun kimliği sorulur.

Kimlik, insana özgü nitelikler/ niteliklerdir.

Nitelik nedir?

Nitelik, bir şeyi başka şeylerden ayıran özelliktir.”²

Birer özellik, birer nitelik olan ve gösteren kimlikler, her şeyden önce ve aynı zamanda farklılıklardır. Burada farklılıkların altını çizmek gerekir. Demek ki, Murat Belge’ye göre, üzerine düşünölmeye başlanan şey bir farklılıkmiş!.. Türk farklılığı imiş! Yani kendisi demek istiyor ki, Türk, farklılığından başka bir şey değildir!.. Yani Türk, etnik/kavimsel kimlik olarak farklı bir gerçektir. Biraz daha açarsak, Türk, aralarında dil, kültür ve töre birliği bulunan, soy ve boy yönünden de birbirine bağlı insan topluluğundan ibarettir.

Peki Türk bundan mı ibaretti? Türkün kültürel kimlik anlamına da gelen etnik/kavimsel kimliğinden başka dayanağı yok muydu? Türk’ün,

² Doğan Ergun, *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s.78-79.

etnik/kavimsel dayanağı dışında, yani kültürel dayanağı dışında maddi dayanak olarak toprak/vatan/ülke dayanağı yok muydu? Devlet dayanağı, ekonomik çıkar dayanağı yok muydu? Murat Belge Türk kimliği dayanağı dışında, maddi dayanaklar üzerine düşünmeye başlamamalı mıydı?

Kimlik kavramı üzerine kapsamlı bir okumayı ihmal eden Belge, herhalde Mehmet Ali Kılıçbay'ın şu saptamasını da gözden kaçırmıştı. Kılıçbay, “*Kimliğin bir topluluk içinde, bir cemaat içinde kazanılan bir şey olduğu hep iddia edildi, tersi hemen hiç söylenmedi. Bir kişinin çeşitli kimliklerin bir yumağı olduğu hemen hiç gündeme getirilmedi. Hep, kimliklerden birinin (kimlik) olduğu sanıldı. İnsanlar, tarihin, fiziğin, maneviyatın harmanında oluştuklarını, bunlardan birini öne çıkartmanın kimlik belirleme değil de ideolojik belirlenme olduğunu bir türlü anlayamadılar. Oysa bana göre kimlik tamamen bireysel bir konum*” demektedir.³ Kendisinin “kimlik tamamen bireysel bir konum” saptamasını, Kılıçbay'ı da kutlayarak vurgulamak isterim. Çünkü kimlik, aralarında benzerlik bulunan şeylerin bütün olarak durumunu/konumunu gösterir. Konum da, bağlı olmayı/ait olmayı, yani aidiyeti gösterir. Bu konum, bir kişinin bir kimlik boyutudur.

2000 yılında yayımlanan ve adı Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik olan kitabımda, kitabımın adından da anlaşılacağı gibi kimlik kavramı konusunda uzun açıklamalar yapmaya çalışmışım. Bu yazımla bütünleşebileceğini sandığım şu kısımları buraya aktarmayı uygun görüyorum:

“Uluslardan birine, etnik/kavimsel gruplardan birine, meslek gruplarından birine bağlı olmak/ait olmak da bir kişinin bir kimlik boyutudur.

Ailelerde, mesleklerde, kurumlarda toplumsal bir role bağlı olmak/ait olmak da bir kişinin başka bir kimlik boyutudur.

Bir ideolojik katılma olarak bir siyasal partiye, toplumsal hareketlere/ sivil toplum örgütlerine bağlı olmak da bir kişinin bir başka kimlik boyutudur.”⁴

Kimliklerden “*birini öne çıkartmanın kimlik belirleme değil de ideolojik belirlenme olduğunu*” söyleyen Kılıçbay, belirlenen ideoloji de uslu uslu bir yerlerde oturur demek istemedi herhalde... O zaman, kimlik olarak belirlenen bir ideoloji ile ne yapılacağını ya da bir ideoloji ile neler olacağını, bunları birkaç örnekle sergilemek isterim: İlk olarak, “*Belirli bir sınıfta toplumdaki etnik kimliklere, ayrı ayrı bir*

³ Mehmet Ali Kılıçbay, “Kimlik: Bir Tasnif Sorunu”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 33.

⁴ Ergun, a.g.k., s.80.

genel belirleyicilik etkisi yüklemeye kalkışmanın, ve bu kalkışmayı bir ideolojiye dönüştürmenin, o toplumdaki en başta sınıfsal olmak üzere başka çelişkileri göz ardı etmek/yok saymak anlamına geldiği” bilinmektedir. Doğadaki çelişkileri yok saymak, toplumdaki çelişkileri yok saymak, doğanın ve toplumun özü olan diyalektik gelişmenin bütünlük yasasını yok saymak anlamına gelmez mi? Bir kimlik uğruna Murat Belge nelerden vazgeçiyor nelerden!..

İkincisi, “Aidiyet olmaları dışında ya da görelî/kısmî birer gerçek olmaları dışında, etnik kimlik gibi, dinsel kimlik gibi, bir siyasal parti kimliği gibi kimlikleri, mutlak bütünlük ideolojilerine dönüştüren ve bu ideolojiler doğrultusunda bütün bir toplumu ya da toplumları düzenlemeye yönelik siyasetlerin sonuçlarını, acı ve korkunç örnekler olarak, tarih bütün insanlığa göstermiştir, göstermektedir.”⁵ Kurumlar tarihi üzerine, kültür tarihi üzerine, kimlik tarihi üzerine kitap ve yazılar yazan Murat Belge, tarihin açıkça gösterdiklerini görmüyor mu?!..

Kimlik kavramını bilmeden; bireysel kişiliği kimlikler aracılığıyla örgütlenmiş dinamik bir sistem olarak anlamadan; toplumsal kişilikli, kültürel kişilikli, ulusal kişilikli; bunları, bir toplumsal ortaklığın sonucu olarak algılayamadan; kimlik kavramına takılmış, saplanmış, teslim olmuş, hapsolmuş bir Murat Belge, hangi hayal kırıcı sonuçlara varacağını öngöremez miydi?!..

1908 sonrası Osmanlı İmparatorluğu’nu, Belge’nin kendi söylemleriyle, yani “*dayanılmaz bir kâbusa dönüş*”müş süreçten çıkarmak ve “*hayatı bir şekilde devam ettirmenin bir yolu*”nu bulmak için “*Türk kimliği üzerine düşünmeye*” başlayan “*topun ağzında*”kilere biçilen görevin niteliğinin farkında mıdır yine kendisi?..

1908’den sonra, hayat memat meselesiyle ya da beka/varlığını sürdürme sorunuyla karşı karşıya gelmiş insanların, yalnız bir etnik kimlikten, yani Türk kimliğinden yararlanarak, ülkede bir kurtuluş ideolojisi oluşturabileceklerini, Belge, hangi verilere dayanarak söyleyebilmektedir? Çünkü, Kılıçbay’ın da belirttiği gibi kimliklerden “*birini öne çıkartmanın kimlik belirleme değil de ideolojik belirlenme olduğu*” bilinmektedir.

İdeolojinin pek çok tanımı yapılmıştır; bunlardan en tanınanı da şudur: İdeoloji, sistemleştirilmiş bir inançlar ve düşünceler sistemidir. Fakat önemli, yararlı ve anlamlı olan, bu tanımın kaynaklandığı gerçekliği

⁵ A.k., s.13.

dile getirmektir. Ama, Şu gerçeği yinelemekte çok yarar vardır: Kimlikmerkezcilik yapmak ya da bir kimliği ne çıkarmak ya da kimliği ideolojileştirmek, bilime ve bilimsel ideolojiye ters düŐen giriŐimlerdir. Çünkü, özellikle bütünlük ve deęiŐme ilkeleriyle, bilimsel yöntem olma gerçeğine kavuŐan yöntemler için bu tür giriŐimler bilim dıŐı giriŐimlerdir. Gelelim, ideolojinin tanımına: İdeoloji, ya da ve bir yerde dünya görüşü, içinden çıktığı toplumun sosyo-ekonomik koşullarının işlevi- dir. Yani ideoloji bir iŐlevidir.

Türk kimliği etnik bir kimlik olduğuna göre, dil, kültür vb. birliği olarak bulunan bu kimliğin elbette maddi dayanak ve etkenleri olacaktır; yani toprak birliği, devlet birliği, ekonomik çıkarlar birliği olacaktır. Bir ideolojinin doğması belirli bir sosyo-ekonomik gerçekten kaynaklandığına göre, sosyo-ekonomik koşulların bir işlevi olarak Türklüğü açıklayabilmek bilimsel bir yaklaşım iken, Belge, Türklüğü daha çok bağımsız bir kültürel değer olarak ele almaktadır ve bu noktada çok yanılmaktadır. Bu yanılığı da Türklüğe maddi dayanak arama bilimsel bilgisine, yani bilimsel yöntem bilgisine sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Murat Belge, nesnelliğin, değer yargısı kurmamak ve her türlü kişisel duygudan kurtulmak gibi ölçütlerini tanımadığı ya da bilmediği için, nereden kaynaklandığı bilinmeyen kendi Türklük karşıtlığını sergilemekten öteye gidemiyor.

Kimlik kavramı içinde debelenen Murat Belge, debelenmesine çekinmeden devam etmek istiyor. Kitabı için, “*Bu kitapta kimliğin (tarihî roman), başka türlü söylersek (Büyük Ulusal Anlatı) erevesinde iŐleniŐi üstünde duruyorum*”⁶ diye bir zet yapıyor. stnde durduğu bir tek kimlik değil mi? Böyle bir yaklaŐımın, bir tek kimliği ideolojileştirmek olduğu, bilim dıŐı olduğu ve tarihte insanların böyle bir yaklaşım yüzünden acılar çektiği pek çok kez söylendi, yazıldı... Yine kendi kitabında “... *Ziya Gökalp’in yazdığı çeşitli destanlarla, insanların zihninde bir “Orta Asya” boyutu, “Türklük” kavramı belirmeye başlıyor*” demekle, kimlik kavramının aidiyet olgusunu açıklamaktan başka bir işe yaramadığını bilmeden vurgulamıŐ oluyor. Kendisi Orta Asya boyutu, Türklük demekle bir tek kimlik gösteriyor, yani aidiyet olarak bir Türk’un, bir Türk bireyinin yalnız bir etnik/bir kavimsel boyutunu gösteriyor. Ancak bütün kiŐiliklerde olduğu gibi, bir kimlikler yumağı olan bir Türk bireyi, ya da kiŐilięinde pek çok ya da birçok başka kimlik taşıyan Türk’un bu başka kimlikleri ortadan yok mu oluyor?

⁶ Belge, a.g.k., s.8.

Şimdi gelelim Belge'nin içinde ideoloji kavramını kullandığı yaklaşıma ya da dünya görüşüne: Kendisi, "*Başlangıçta Rusya'dan gelen Türkk kökenli aydınların yaydığı ve savunduğu Turancılık ideolojisi buranın aydınlarını da etkilemeye başlıyor*"⁷ diye yazmış. Murat Belge'nin kimlikleri ideolojileştirmek gibi büyük ve bağışlanmaz vahim yanlışını, şimdilik, bir tarafa bırakıp bir çift soruyla konuya devam diyorum. Belge, Turancılık ideolojisi derken, bu ideolojiyi, içinde oluştuğu toplumun sosyo-ekonomik koşullarının işlevi olarak algılıyor mu, algılamıyor mu? Turancılık ideolojisi deyimi doğru bir deyimdir ama, bu Turancılığın hangi koşulların ve sürecin sonucu olduğunu biliyor mu? Biliyor da, acaba bir yöntembilim sorunu yüzünden bu Turancılık gerçeğini göremeyecek bir duruma mı düşüyor? Ama, sırası gelmişken şunu da söylemeliyim: Evet, Turancılık bir ideoloji olmuştur. Önemli olan, bu ideolojiyi bilimsel olarak inceleyebilmektir. Yani Turancılık ideolojisini, bu ideolojinin içeriğini oluşturan sosyo-ekonomik öğeler ya da koşullar aracılığıyla açıklayabilmektir. İşte o zaman, doğrusuyla yanlışıyla, eksikliğiyle fazlasıyla, olumsuzuyla olumsuzuyla bir ideoloji bütünlük içinde açıklanmış olur.

Belge, kitabının 'Özcülük Düşüncesi' adını verdiği Giriş'inde okuyucularını dünyada ve tarihte bir öz arama turuna çıkarmak istiyor. Ama görelecek ki, işin/turun başında pes ediyor. Kendisi şunları yazmış:

"Birey hayatında 'Ah! Nerede o gençlik yılları!' denilen dönemle topluluk hayatında 'Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik' diye anılan bir geçmiş arasında ve bütün bunlarla psikanalistlerin 'ana rahmine dönüş özlemi' olarak adlandırdığı ruh durumu arasında kayda değer farklar yok. Sonuçta hep, uzaklaşmış bir 'öz'e yeniden kavuşma isteğini görüyoruz. Bütün durumlarda, ancak kısmen örtük biçimde, 'uzaklaşma'nın iyi olmadığı değerlendirilmesinin varlığını seziyoruz.

Böyle bir özlemin ilk kaynağının bireysel mi, toplumsal mı olduğu sorusuna cevap aramak, klasik 'yumurta ve tavuk' sorunsalı gibi, sonuç vermeden yoracağı için, oralara hiç girmeyelim. Ama bu eğilimin belli başlı tarihî aşamalarına bakalım."⁸

Görüldüğü gibi, Belge, "...ve bütün bunlarla psikanalistlerin 'ana rahmine dönüş özlemi' olarak adlandırdığı ruh durumu arasında kayda değer farklar yok" diye yazmış. Evet, psikanaliz adını taşıyan bir disiplin var; var ama, bu disiplinin, bir bilim, bir sanat, bir tedavi aracı disiplini mi olarak değerlendirilmesi üzerine tartışmalar hala sürerken, Belge, hangisine inanarak psikanalize sığınıyor ve ona güveniyor?

⁷ A.k., s.9.

⁸ A.k., s.11-12.

Kültür ve kültür tarihi üzerine incelemeler yapmaya soyunan Belge, doğa olgularıyla kültür olguları arasındaki farkların derece farkları olmayıp mahiyet/nitelik farkları olduklarını öğrenmeden bilimsel sonuçlara ulaşacağını sanıyorsa, bu sonuçsuz bir çaba olacaktır. Hele hele doğa olgularındaki genel belirleyicilerin toplum/kültür olgularında da bulunabileceği gibi bir saflığa sahipse, bu saflık, kendisini ancak sorumsuz hevesler fantezilerine götürür.

Yine görüldüğü gibi, Belge, “... bireysel mi, toplumsal mı olduğu sorusuna cevap aramak, klasik ‘yumurta ve tavuk’ sorunsalı gibi, sonuç vermeden yoracağı için, oralara hiç girmeyelim” diye yazmış. Görülüyor ki, Belge yorulmak istemiyor!

Belge, kendisini zora sokmak istemiyor!

Belge, kolay yoldan Belge olmak istiyor!

Çünkü, Belge, bir şeyler yaparak Belge olmak istemiyor!

Belge, Belge olduğundan dolayı bir şeyler yapmak istiyor!

Böylece, benim kendisi ile ilgili bu söylediklerim bir burjuva tanımı çeşitlemesi oluyor... Kim demiş, burjuva bilimi olmaz diye?!.. Nesnel bilim, yani yansız/tarafsız bilim, insanı yorar, hem de çok yorar... Görülenlerle görülmeyenleri birbirleriyle karşılaştırarak bilim yapmak ve sonuca varabilmek kolay değildir. Elbette zordur; çünkü yöntem ister, yöntemibilim ister; şu ya da bu yöntemi araştırma teknikleriyle birlikte uygulamak ister. Kuram ister.

Belge, aman aman diyor; “yumurta ve tavuk” sorunsalına girmeyelim; işi kolay kılalım diyor; yani kanıtlarla bilim yapmak istemiyor. Kanıtlar yeterli olmayabilir, dolayısıyla şüphe devam edebilir. Belge bunu da istemiyor; yani sorunsalın sorun olarak kalmasını istemiyor; kısacası sorun istemiyor. Sorunsuz hayat, sıfır hayat demek değil midir?!..

Belge ne demek istiyor? Belge, sorunu morunu bırakalım işi kolay kılalım demek istiyor. Yani yumurtayı ve tavuğu bırakalım, “belli başlı tarihî aşamalarına bakalım” demek istiyor. Dikkat edelim, “tarihî aşama” diyor; tarihselcilik demiyor; bilim olarak tarih demiyor. Bunlara, sonraki sayfalarda döneceğim. Kendisi, ‘Özcülük Düşüncesi’ni açıklamaya devam ederken milliyetin bulunmasından sonra ‘öz’ alt-başlığında dile getirdiği şu bilgileri buraya alıntılanmak istiyorum:

“Benedict Anderson’dan sonra “milliyet” genellikle “icat edilen” bir şey oldu. Bu tabii milliyetçileri sınırlendiren bir kavram kullanımı. Ama milliyetçi ideolojiye herhangi bir sempatisi olmadığı halde, bunun icat edilmediğini, keşfedildiğini savunan Anthony Smith gibi bilim adamları da var. Bu tartışmanın

derinliklerine burada girmeme imkân olmadığı için, “bulmak” gibi, bu bağlamda “nötr” kökeni olan bir kelimeye sarılacağım.”⁹

Murat Belge bilmeliydi ki, milliyet ne icat edildi, ne keşfedildi ne de bulundu... Milliyet, bir süreç olarak yaşandı ve yaşanmaktadır. Şöyle ki,

“Millet, toplumsal sınıf gibi, bir devir geçirmiştir; bu devir esnasında da millet, kendisi için bir gerçek olmadan önce, kendinde bir gerçek olmuştur. Bununla birlikte, milletin oluşumuyla toplumsal sınıfların oluşumu arasında bir fark olduğu görülür: Toplumsal sınıflar, haklı ya da haksız olarak, sınıf hedeflerini, evrensel anlatımla anlattıkları zaman ancak, dünya sahnesine zaferle girdiler. Bu zamana kadar, eylemleri, mevcut gerçeği karanlık bir biçimde kemirmekle sınırlıdır. Bunun aksine millet, anlatılmış olamadan çok önce etkili olmuş görünmektedir.”¹⁰

Dünya tarihinde milliyet konusuna gelince, Belge, şu bilgilerle yetinmiş benziyor.

“18.yüzyılın sonuna doğru Avrupa’da çeşitli toplumlar ‘milliyet’lerini bulmaya başladılar. Fransız Devrimi de bu süreci derinden etkiledi ve hızlandırdı.

İngiltere’de Macpherson (1736-96) ilk örneklerden biridir. Olacakları erkekten haber verir gibidir. Bu Inverness doğumlu İskoç şairi edebiyat tarihinin ilk “sahtekârları” arasında yer alır. Kelt dilinde halk edebiyatı ürünlerini topluyordu. Bir zaman sonra, Ossian adında eski (3.yüzyıldan) bir Kelt şairinin eserlerinden parçalar bulduğunu iddia etti ve bunları yayımladı (1760; iddiaya göre Gael ya da Erse dilinden kendisi çevirmişti). İnanan da, beğenen de çok oldu. Ancak, o tarihlerde bu çıkış bir milliyetçi manifesto anlamı yüklenmemişti. Aydınlık Çağı’nın çeşitli tek-yanlı vurgulamalarından sonra Avrupa’da insanlar kadim ve orta çağlardan kalma şeylerin de güzel olabileceğini keşfetmeye başlamışlardı.”¹¹

Görülüyor ki, Belge, işe şimdiki zamana daha yakın 18. yüzyıldan itibaren başlıyor. Eğer konuyu kısa kesmek istiyorsa haksız olmayabilir. Fakat, tarihsel olarak ulusal duygunun, ulusalın bilinçli biçiminden önce geldiğini düşünürsek, daha önceki yüzyıllara inmenin/gitmenin daha yararlı, daha katkılı yöntembilimsel bir işlev olduğu/olacağı anlaşılacaktır. Şöyle ki,

“16. yüzyılda hemen hemen bütün Avrupa’da ulusal özellikler görünmeye ve özgün olarak anlatılmaya başlarlar. Machiavel İtalya’nın siyasal birliğine insanları çağırır; Camoéns, Portekizli muzaffer gemicilerin başarılarının şarkısını söyler; Luther, Alman ulusuna hitap eder, başvurur. Cervantés İspanya’yı tanıtır, dile getirir. Shakespeare İngiltere’yi kutlar/ulular.”¹²

⁹ A.k., s.13.

¹⁰ Henri Lefebvre, *Le Nationalisme Contre Les Nations*, Meridiens Klincksieck Yayınları, Paris 1988, 2. Baskı, s.25-26.

¹¹ Belge, a.g.k., s.13-14.

¹² Lefebvre, a.g.k., s.118.

Görülmektedir ki, Belge'nin düşüncelerini/yazdıklarını alıntılarmaktan sevinç duyduğu Benedict Anderson ve Anthony Smith çok yarılmışlardır. Çünkü, Anderson, milliyet icat edilmiştir diyor; hayır, icat edilmemiştir. Smith, milliyet keşfedilmiş diyor; hayır, keşfedilmemiştir. Çünkü, milliyetle ancak ve ancak tarihsel süreç içinde karşılaşılır; nitekim de öyle olmuştur. Ve tarih, bu sürecin tanığıdır. Ve hep yabancı örneklere takılıp kalacağımıza, Türkiye'mizde Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügât-it Türk'ünde, Yunus Emre'nin Türkçesinde ulusal duygunun dillendirildiğini belirterek Türk ulusu tanımına ve gerçeğine katkılar sağlayacak bilimsel çalışmalar yapamaz mı?

Yine dönelim Genesis'te Murat Belge'nin şu yazdıklarına:

“Ama artık olan olmuştu. Milliyetçi ideoloji dünyaya iyice yayılmıştı. Bu tarihe kadar, izolasyonist Japonya bile maddi manevi kapılarını açmış ve Batı'dan milliyetçilik üstüne öğrenebilecek ne varsa öğrenmişti. Sorun yalnız ideoloji de değildi tabii. 19. yüzyılın son çeyreğine girerken, dünyada “ulus-devlet” dediğimiz yeni toplumsal örgütlenmelerin sayısı da artmıştı. Uzakdoğu'da Japonya varsa, Latin Amerika'da bunların sayısı on beşi bulmuştu; Almanya ve İtalya'dan önce Yunanistan ulus-devlet aşamasına geçmişti. Henüz olmayanlar arasında Avusturya'da Macarların, Çeklerin, Osmanlı'da Bulgarların, Ermenilerin, Rusya'da Ukrayna'nın, Finlilerin baskısı yoğun bir şekilde hissediliyordu. Bütün bu “ulusal” devletlerin eli kulağındaydı.

Bütün bu “milletler” için geçmişle gelecek arasında “özdeş”ti. Yapılması gereken, ilk kaynakla bugün arasında oluşmuş tarihî pası temizleyerek geleceğin “özüne uygun” pırıl pırıl kurulmasını sağlamaktı. Sanat ve edebiyat adamlarına da bu ulusal misyonda önemli, belki en önemli iş düşüyordu. Millete “öz”ünün ne olduğunu göstermek öncelikle onların görevidi.”¹³

‘Öz’e dönüş, ‘öz’e özlem, ‘öz’e uygun arayışları içinde bir nevi defincilik mesleğine kendini adayan Belge'ye bu ‘öz’ü nerede aradığını ve nereden itibaren aradığını sormak elbette aklımıza gelecektir. Şimdilik, bu soruları biraz açmakla yetinmek istiyorum.

Belge, ‘öz’ü sözde mi arıyor, eylemde mi? Ya da eskiden söylendiği gibi, Belge ‘öz’ü lafta mı arıyor, işte mi/yapmakta, yaşamakta mı arıyor? Nerede aradığını sonraki sayfalarda göstermeye çalışacağım; fakat kendisinin ‘biz’im yani Türklerin özünü nasıl aramaya çalıştığına bir göz atalım:

Osmanlı devleti içinde Türklerin bu gibi arayışlara girmeleri öteki örneklerle göre gecikmişti, ama sonunda o aşamaya gelmişti. İlk arayışlarda tespit edilecek ‘öz’ Osmanlılık'tı. Örneğin Namık Kemal'in bir Osmanlı tarihi yazmaya kalkışmasının gerekçesi budur. Osmanlıların Kuruluş Dönemi'nin fütihat ruhunu ve enerjisini diriltmeye çalışmıştır. Ama bir zaman sonra bu-

¹³ Belge, *a.g.k.*, s.15.

nunla yetinmemiş, Celâleddin Harezşah'a yönelmek gereğini duymuştur. Bunun nedeni, İslâmî çerçeveyi genişletme isteği olabilir. 'Türklük' Namık Kemal'de bunlardan sonra gelen bir özelliktir. (...) Dağıstan'dan İslâmî ideallerle Halife'nin payitahtı İstanbul'a gelen Mizancı Murad Bey de İslâm'ın "öz"ünü aramaktadır. 20. yüzyıla kadar ağırlık bu noktalarda olacaktır. Ama Rusya'dan gelen aydınların çabaları, özellikle de Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset'i sonrasında, "Türkçü" ideolojiyi de tartışma platformuna çıkaracaktır. Selanik'te çıkan Genç Kalemler ve İstanbul'da çıkan Türk Yurdu ile bu yeni hareket de kısa sürede güçlenecek ve olgunlaşacaktır.¹⁴

Yukarıdaki alıntılarda, 'öz' konusunda Osmanlılık, İslâmîlik, Türk-lük gibi soyut sözlere nesnelere, eylemlere, yaşayışlardan ve tarihsellikten önce yer verildiğinin hiç unutulmamasını dileyerek Belge'den başka alıntılara geçiyorum.

Yahya Kemal, muhtemelen derslerini dinlediği Sorel'den esinlenerek, uzun tarihlerin canlı ve ölü kısımları olduğunu savunurdu. Ona göre, bizim canlı tarihimiz Osmanlı'dan başlıyordu. Onun öncesinden kalmış ve bizi hâlâ belirleyen bir şey yaşıyor olamazdı.(...) Yahya Kemal'in bu "Osmanlıcı" yaklaşımı Cumhuriyet'in özellikle erken yıllarında rağbet gören bir görüş değildi çünkü bu yılların başlıca çabası "Türk"ü Osmanlı'dan kurtarmak üzerine yoğunlaşmıştı.¹⁵

Ne tuhaf bir değerlendirme! Zira bu değerlendirmede sanki 'Türk' somut üretim güçlerinden soyut zorlamalarla bağımsızlaştırılıp uçması için havaya bırakılmış bir kuş gibi sunulmaktadır. Genesis'ten birkaç alıntı daha yapmak Belge'nin özcülük düşüncesinden ne anladığını anlamlandırmakta yararlı olacaktır.

Otuzlar boyunca ağır bir 'Orta Asya' edebiyatı devam etti; bu arada, onun bir mitolojisi de üretildi. 'Asya'dan yayılan Türkler' motifi öteden beri vardı. Daha İtalya'nın Trablus çıkarmasında 'Roma'yı titreten Attilâ' ile akrabalığımızı ilan etmiştik.(...) Türklerin Asyalı olarak, Selçuklu ya da Osmanlı olarak 'başlangıç' larını araştıranlardan başka, "öz"ü burada değil, yaşadığımız topraklarda, burada kurulmuş medeniyetlerde aramaktan yana olanlar da var. Bunun, Atatürk'ün ırk bağına bağlayarak varlığını ileri sürdüğü Hitit ve Sümer akrabalığı teziyle aynı kapıya çıktığı da söylenebilir. Bu anlayışın toplumda alıcısının çok olmadığını düşünebiliriz; ama intelligentsia arasında bunun da önemlice bir yeri var. (...) Kırkların birinci yarısında, Alman zaferlerinin gölgesinde, Türkiye'de ırkçılık coşmuştur. Nihal Atsız Bozkurtlar'ını bu dönemde yazar. Daha sonra o da Deli Kurt'la Osmanlı'ya gelir (1958, DP iktidarında). Bozkurtlar o zamandan beri en popüler çocuk edebiyatına girmiştir." (...) Ellilerde 'genesis' düşüncesi küllenir. 'Tarihi roman' da fazla yazılmaz ya da tarih çok gerilere gitmez. Altmışlar bu bakımdan önemli bir yeni hareketlilik başlatır. (...) Açılışı Kemal Tahir yapar. Uzun süredir uzak ve yakın Türkiye tarihi üstüne, resmî görüş dışında düşünmekte, ama

¹⁴ A.k., s.17, 18.

¹⁵ A.k., s.18.

aynı zamanda ‘resmi’ Marksist görüş dışında bu toplumun ‘gerçek’ tarihine ulaşmaya çalışmaktadır. Altmışların ikinci yarısında bu çalışmaların ürünü olan tarihî romanlarını art arda yayımlamaya başlar. Bunlardan biri Devlet Ana’dır. Burada Osmanlı devletinin kuruluşu anlatılmaktadır. (...) Tarık Buğra, ‘sağ muhafazakâr-milliyetçi’ konumundan, Kemal Tahir’in ‘Asya üretim tarzı’ tezine karşı ‘Türk-İslam sentezi’ ile cevap verir. (...) Gene soldan Erol Toy, ille bir ‘öz’ bulunacaksa, bunun devrimci olması gerektiği inancıyla, Nazım Hikmet’in çok da ‘genesis’ kaygısı duymadan işlediği Şeyh Bedrettin temasına el atar ve Azap Ortakları adlı romanda Anadolu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri’ni (15. yüzyılda) kurar. Tek eksiği, fazla uzun ömürlü olmasıdır. (...) Üç romancı böylece Osmanlı’nın kuruluş döneminde ya da düzene başkaldırma olayını bir ‘başlangıç’ noktası olarak kabul ederken, siyasî çizgiler içinde MHP’ye yakın duran biri Necati Sepetçioğlu’nun ‘tekevvün’ anımı Selçuklulara, dolayısıyla ‘Türklerin Anadolu’ya girmesi’ne götürmek üzere kaleme sarıldığını görüyoruz.¹⁶

‘Öz’ arayışına çıkan Murat Belge, bu ‘öz’ arayışında kullanmasını düşündüğü ve uygulamasını önerdiği yöntemle geçmeden önce, başkalarının ‘öz’ konusunda ayrılıklarını/aykırılıklarını ve anlaşmalarını/uyuşmalarını şu anlatımla vurguluyor:

“Görüldüğü gibi, ‘ulus’un ‘tekevvün’ ettiği zamanlar, noktalar konusunda ‘rivayet muhtelif’; bu ‘rivayetler’ değişik ideolojik yorumlara bağlı. Ancak, bu ‘ihtilaf’a rağmen, yazının başlangıç noktası yaptığım ‘öz’ kavramından baktığımızda, ‘ihtilaf’ın ‘itilaf’a doğru yöneldiğini görüyoruz. Çünkü bütün bu farklı ‘tekvin’ noktalarının aranmasının altında, bizim olduğu ve biz ondan neşet ettiğimiz için kıvanç duyacağımız bir ‘öz’ü bulup çıkarma kaygısı yatıyor.”¹⁷

İyi de, Belge’nin kendisi bu ‘öz’ü nerede ve nasıl arıyor? Bu yazıda daha çok Belge’nin yöntem ya da yöntemsizlik anlayışını sergilemek ve eleştirmek istediğim için, Belge’nin ‘öz’le ilgili çeşitlemelerinden başka bazı örnekleri de alıntılanmak istiyorum:

Genç Kalemler’de Mehmet Ali Tefvik bir ‘manevi yurt’ kavramını ortaya atar.” (...) Cevat Şakir, İonia ile bugünkü Yunanistan arasında büyük kültürel-entelektüel farklar olduğuna inanmıştır. Ona göre, Tales’ten Demokritos’a maddeci Yunan felsefesi İonia’nın ürünüdür; Anadolu’da yaşayan filozoflar tarafından geliştirilmiştir. Ama bu demokratik felsefe, Yunan karasında Sokrates ve Platon’un elinde idealist ve totaliter bir felsefeye dönüştürülmüştür. (...) Azra Erhat, ‘Ne mutlu Anadoluluyum diyene, yazasım geliyor’ demiş.¹⁸

Daha önce, ideolojiyi, içinde olduğu toplumun sosyo-ekonomik koşullarının işlevi olarak tanımlamıştım. Bu sosyo-ekonomik koşullardan ya da bir toplumun üretim sürecinden kaynaklanan kendilerine

¹⁶ A.k., s.21, 22.

¹⁷ A.k., s.22, 23.

¹⁸ A.k., s.18, 351, 352.

özgü statü ve yaşama tarzlarına sahip toplumsal sınıflar olduğu bilinmektedir. Ve toplumsal sınıf denen toplumsal bütünler, kendi aralarındaki sınırlarla belirlenmişlerdir. Hatta bir sınıfa ait olmanın en önemli ölçütlerinden biri de başka bir sınıfa karşıt olmak ölçütüdür.

Görülüyor ki, bir toplumda, 'kendine özgü statü', 'sınır' ve 'karşıtlık' gibi insanların birbirlerini kabul etmemek/reddetmek yargıları toplumsal gerçekler olarak yaşanmaktadır. Durum bu kadar açık iken, Murat Belge'nin kullandığı şu "genel ideoloji" deyiminin yeri neresidir acaba?! Kendisinin yazdığı şudur: "*Türkiye'nin genel ideolojisi çerçevesinde, bir kuruluşu, daha kesin ve özgül söyleyeceksek, 'devlet' kuruluşunu anlatıyor; 'devlet', o 'öz'ün türevi, onun kendisini gerçekleştirmesinin biçimi gibi bir şey.*"¹⁹ Bilinmesi için not ediyorum: Belge, bu sözleri, Necati Sepetçioğlu'nun 'beş romanlık bir dizi'si üzerine söylüyor. 'Genel ideoloji' kavramının peşine takılan Belge, kendisinin yönteminin ya da yöntemsizliğinin zorunlu bir sonucu olarak bu takıntıdan kurtulamamaktadır.

Belge'nin, takıntısını ısrara dönüştürmek isteği/eğilimi şu cümlelerinde kendini göstermektedir: "*Türkiye'nin genel ideolojisi çerçevesinde' dedim ve bu ideolojinin bana 'saplantısı' gibi görünen 'devlet' konusuna geçtim. Türklerin 'devlet kuran' bir 'millet' oldukları ideolojisine, daha doğrusu 'mitoloji'sine burada girmeyeyim; bunun sayısız örneklerine de yer vermeye kalkışırsam, yazı olduğunun iki üç katı daha uzayabilir.*"²⁰ Keşke bu örnekleri çoğaltsaydı da biz de, kendisinin, tarihselciliğe karşı ve bilim olarak tarihe karşı duruşunu bir kez daha görebilmiş olsaydık. Belki de Türklerin mitolojisinde "*simgesel bir dilin ve ikili bir mantığın hemen hemen sibernetik yapısını*" bulacaktı! Yolundan/izinden gitmek istediği Claude Lévi-Strauss'un, bütün yazısız toplumların mitolojisinde böyle bir evrensel düşünce bulunduğunu sandığı gibi!.. Yani zamana ve harekete karşı ve bunların dışında bir şey bulunacağını sanmak gibi!..

Belge, genel ideolojisini açıklamaya devam ediyor: "*Şu noktaya dikkat çekmekle yetineceğim: 'genel ideoloji' dediğimde, ele alınan her bir kitapta karşılaştığımız o 'eser'ya da o 'yazar'a özgü ('genel'in bir 'varyant'ı olan) ideolojiyle yetinmiyoruz, eserin dışına çıkıyoruz, demektir.*"²¹ Açıkça görülüyor ki, bir şey ya da bir yapı aramakta olan

¹⁹ A.k., s.29.

²⁰ A.k., s.30.

²¹ A.k., s.30.

Belge, görünen/bilinen şeylerle yetinmek istemiyor; gizli başka şeylerin peşinde... Fakat, peşinde olduğu bu gizli şeyi ya da şeyleri Genesis adlı kitabının sonlarına doğru açıklamaya çalışıyor:

Yani, konu Türkiye'ye geldiğinde, bu topraklarda 'otokton olmaksızın' yaşayan bir halkın üyesi olduğum için herhangi bir kompleks duymuyorum. Buranın otokton halkları üzerinde bir egemenlik kurarak yaşadığımız sürenin büyük kısmında atalarımın davranışlarından da bir utanç duymuyorum. Ama yakın tarihte bu ilişkilerin aldığı biçimlerden hiç hoşnut değilim. Bu, ayrı konu, tartışmanın yeri de burası değil, ama bu 'otoktonluk' konusuna önem verdiğimi net bir şekilde baştan söylemek istedim.

Kitaplarını incelediğim yazarlar ise böyle rahat görünmüyorlar. Daha doğrusu, sorun 'yazarlar' değil, sorun 'genel ideoloji'dir. Burada, bu konuda, bir rahatsızlık var. Bilinçdışı düzeyde, Jung'un deyimiyle, 'ortaklaşa bilinçdışı'nda, bu noktada bir rahatsızlık olduğu hissediliyor. Romanlarda yazılan birçok şey (bunlara biraz ileride bakacağım) sanki bu gelişmişliği meşrulaştırmak amacıyla yönelik.²²

Yukarıdaki alıntıda görülen 'bilinçdışı düzeyde', Jung'un deyimiyle, 'ortaklaşa bilinçdışı' söylemlerini bir an olsun akılda tutarak, bu söylemlerin sunulmasından önceki ve sonraki sayfalardaki ifadelerine yer vermek gerekir. Önce, Belge'nin kendi kendini inkar etmesiyle işe başlamak istiyorum. Kendisi, kitabının 372. sayfasını "...*edebiyatta hiçbir şeyin arkasına 'bilim' eklememenin en iyi çözüm olduğuna bir kere daha inandım*" diye yazarak bitiriyor. 373. sayfanın ilk cümlesi ise şöyle başlıyor: "*Yöntem (önerilen çeşitli yöntemler) her şeyi fazlasıyla mekanikleştiriyordu.*"

Amacım bilimsel yöntem konusuna girmek hiç değil. Daha önce başka yazdıklarım da bu konuya gereği kadar eğilip bazı şeyler yazdığım bilindir. Amacım, Murat Belge'nin bir aynı kitapta kendi kendisini inkârını, yani tutarsızlığını, yani içine düştüğü çelişkilerin farkında bile olmadığını göstermektir. Bilimsel yöntem karşıtı bu Belge, hem bilimsel yöntemin ne olduğunu bilmemekte hem de bilimsel yöntem karşıtı tavrı almaktadır. Kendisi bir yandan bilimsel yöntem karşıtı olmakta diğer yandan bazen kendini balıklama yöntemin içine atmaktadır. Bilimsel yöntem karşıtı Belge, bilimsel yöntemlerin en eksikliğiyle, en yetersizliğiyle, en hareketsizliğiyle, en bütünlükten yoksunluğuyla işe başlıyor; yani analitik yöntemle/çözümleme yöntemiyle işe başlıyor. Çünkü, gerçek içinde öğeleri birbirinden ayırıyor, kesiyor; fakat, hareketi ve bütünü gözden kaçırıyor. İşte örnek;

²² A.k., s.381-382.

“şey’leri öyle yapan, tanınabilir ve tanımlanabilir bir ‘öz’leri vardır. Bu tabii en genel ve kapsayıcı haliyle böyle. Yoksa, türlü türlü “özcülük” var: Dinî olanı, millî olanı ya da ırkî olanı, felsefî olanı, idealist veya ampirist olanı (felsefe akımları içinde Marksizmin bir kolunun ‘yabancılaşma teorisi’ de temelde böyle. Böyle olunca, en sıradan güñübirlik insan ideolojisinin de bununla tıka basa dolu olmasında şaşılacak bir şey kalmıyor.”²³

Hayatın değişime dayandığını “kabul ediyorum” demek *istemeyen*, fakat “reddedemeyeceğini” de *itiraf* eden Belge, “en genel ve kapsayıcı haliyle” kabullendiği “öz”ü “özlere” bölerek analitik yöntemin içine dalıveriyor. Dalmakla da “en genel kapsayıcı haliyle” kabullendiği “özcülük” düşüncesini temelden ve tamamen reddetmiş oluyor!.. Çünkü, “öz”, metafizik anlamda olsun –fizik anlamda olsun, varoluş karşısında/varlık olgusunun karşısında bir varlığın “öz”ünü kurar, oluşturur. İşte bütün bunlardan dolayı, Belge’nin kendisi, başlangıçta “en genel ve kapsayıcı haliyle” kabullendiği gerçeği işte böylece temelden ve tamamen reddetmiş oluyor. Dolayısıyla varoluşçuluğun kucacağına düşüyor; o varoluşçuluk ki, en geniş anlamıyla, bireysel varlığın felsefî öneminin vurgulanmasından başka bir şey değildir. Üstelik bu bireysel varlık indirgenemez özellikleriyle ele alınır varoluşçuluğa göre... Yani varoluşçuluğa göre, varlık, yalnız yaşandığı gibi ele alınır, telakki edilir. Jean- Paul Sartre varoluşçuluğunun bazı belirlemeleri/belirleyicileri kabullenmek gibi bir özelliği vardır. Şöyle ki, Sartre, tarihselliği kabul eder, fakat bu tarihselliğe, tarihin bireyi ya da bireyleri üzerine yapılan araştırmalarla bağlanır. Sartre’a göre, bireysel ve toplumsal bilinçler büyük bir hareketlilik gösterir; fakat, Sartre, bu hareketliliği, öznellikler arasında yani küçük gruplar/küçük topluluklar içinde inceleme eğilimi gösterir. Sartre, toplumsal sınıflararası ilişkilerden hareket etmez ve tarihi derinliğine incelemez.

Şimdi dönemim Belge’nin “bilinçdışı düzey” ya da Jung’un “ortaklaşa bilinçdışı” dediği şeylere... Belge, bu konuda tarihçi Braudel’e sığınıyor ve Braudel’den şu alıntıyı yapıyor:

Her dönemde, ortaklaşa bir zihniyet, belirli bir dünya görüşü, bütün topluma egemendir. Bu, toplumun tavırlarını dikte eder, seçimlerini yönlendirir, önyargularını pekiştirir ve eylemlerini biçimlendirir, bütün medeniyetlerde böyledir. Dönemi tarihî ve toplumsal koşullarının veya rastlantılarından çok, uzak geçmişten, eski inançlardan, az çok bilinçdışı korku ve kaygılardan türer – bu büyük salgının tohumları belki artık bellekten silinmiştir ama kuşaktan kuşağa aktarılmaları devam eder. Bir toplumun günün olaylarına, hissettiği baskılara, yüzleşmek zorunda olduğu kararlara karşı gösterdiği tepkiler, mantığa veya

²³ A.k., s.11-12.

hatta çıkara bağlı olmaktan çok, ortaklaşa bilinçdışından [Braudel de bunu kullanmış] yükselen, kelimelere dökülmemiş ve belki de dökülemeyecek itki- lere bağlıdır (A History of Civilizations, s.22).²⁴

Belge, yukarıda Braudel'in anlattıklarını, Lucien Febvre'in "zihni- yet", "zihni donanım" olarak tanımladığını da belirtir. Zihniyet konu- sunda söyleyen, yazan ister Braudel olsun, ister Lucien Febvre olsun, ister Belge olsun, fakat bilinmelidir ki,

Zihniyetin kendisinde kendi nedeni yoktur.

Zihniyet, kendiliğinden neden değildir.

Zihniyet, ancak ikinci bir olgudur.

Zihniyet, ancak ikinci bir etkidir.

Zihniyet, bir türevidir.

Zihniyet, bir örgütlenme ilkesinin türevidir. Bu örgütlenme, bir toplumsal ör- gütlenmedir.

Bu toplumsal örgütlenmenin ekonomik koşulları vardır.

Ve bu ekonomik koşulları, siyaset biçimlendirir ya da yönetir.

Fakat zihniyet açısından, zihniyetin türev olması açısından örgütlenme tipi büyük önem taşır.

Her toplumsal örgütlenmenin, türev olarak kendine özgü bir zihniyeti oluşturulur.²⁵

Yukarıda kendimden yaptığım alıntıda açık seçik olarak görülmek- tedir ki, zihniyet, çok temel bir özelliği belirtilerek vurgulanmaktadır. O da zihniyetin ikinci bir olgu ve türev bir olgu olmasıdır.

Zihniyet, bu kadar ikinci bir olgu ve türev bir gerçek iken, bu zihni- yeti belirleyen de ilk olgu/birinci olgu olması gerekirken, bu ilki, bu birinciyi iskalamak ya da türevle yetinip kökü iskalamak, unutmama- lıdır ki, modernlik kavramına hiç ama hiç yakışmayacak bir girişimdir ya da bir girişim özentisidir. Üstelik bu zihniyet kavramını "bilinçdışı" kavramıyla özdeşleştirmeye kalkışmak, son üç yüzyılı aydınlanma/bi- linçlenme çağı olarak adlandırılan insanlık tarihine kör gözlerle bak- mak demektir. Ayrıca, bilinç/bilinçlenme/bilinç özgürlüğü üzerine ya- zılan kitaplar binlerle değil on binlerle sayılırken, bilinçdışı kavramına toplumsal ya da tarihsel belirleyicilik rolü yüklemek, insan bilincine en büyük saygısızlık ve hakarettir.

Belge, neye ve nerelere baktığını şöyle açıklıyor: "*Türkiye'de ro- man türünün 'büyük ulusal anlatı' alt-türünde, onun da bir 'alt-türü' olan 'doğuş-köken' anlatılarına bakıyoruz. Bu çeşitli anlatıların hepsini*

²⁴ A.k., s.383.

²⁵ Doğan Ergun, *Türk Bireyi Kuramına Giriş*, İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2004, s.164.

ya da büyük kısmını içerecek bir 'arketip' bir 'ana-tip' çizebilir miyiz? Böyle bir kavramın sınırları nereden başlanarak çizilebilir?"²⁶ Belge, daha önce kendisinden alıntılarla belirlediği gibi, "Türkiye'nin genel ideolojisi çerçevesi"ni "doğuş-köken" anlatılarına bakarak çizmek istiyor. İsterken de bu "genel ideoloji"ye eşanlam olarak "arketip" ve "ana-tip" kavramlarını yakıştırıyor. Söz konusu "genel ideoloji"yi, Genesis adlı kitabında incelediği yazarlara ve eserlere özgü ideoloji çeşitlemeleri yani kişisel ideolojiler dışında ele almak isteyen Belge, bu "genel ideoloji"sini aslında bir *genel ideolojisizlikle* sonuçlandırmak çabasına giriyor... Bu çabada kurtulmak için aradığı destek ve dayanak olarak ya da uzatılacak el olarak Jung'un "ortaklaşa bilincidışı", Braudel'in "ortaklaşa bilinçdışı" ve "itkiler" kavramlarına başvuruyor. Bu başvurusunun esinlendiği kaynakları hatırlatmayı unutmuyor. Şöyle ki, kendisinin aşağıdaki alıntıda yazdıkları belki de bir "dönüş"ün itirafı:

'Yapısalcılık' düşüncesi dünya entelektüel ortamına iki kere ve az çok farklı kaynaklardan çıkarak gelmiş, özellikle ikincisinde daha fazla yayılma imkânı bulmuştur. İlk hareket yirmilerde Prag'da başlamıştı ve asıl alanı dilbilimdi. Trubetskoy da, Roman Jakobson da, Rus'tu, ama ilkin bu çevrede parladılar. Devrim-sonrası, Rusya'da Voloşinov, Şklovski, Propp gibi araştırmacılar bu yöntemi çok yaratıcı bir biçimde uyguladılar. Batı'da ise Ferdinand de Saussure bu yapısalcı yöntemle dilbilimde yeni bir çığır açmıştı. Benim "ikinci" diye sınıflandırdığım "yapısalcılık dalgası" Lévi-Strauss ile başladı. Saussure ile aralarında zaman farkı çoktur. Lévi-Strauss bu yöntemi antropolojide uyguladı. Onunla birlikte, çoğu Fransa'da yaşayan (hepsi Fransız olmasa da) Barthes, Kristeva, Todorov gibi edebiyatçılar da edebiyatı yapısalcı bir gözle taradılar. Marksizmin bazı kolları da bu anlayışa yaklaştı.²⁷

Yukarıdaki alıntıdan "*Batı'da ise Ferdinand de Saussure bu yapısalcı yöntemle dilbilimde yeni bir çığır açmıştı*" cümlesini yineleyerek, kendimden kısa bir alıntıyla yetinmek istiyorum. "*Yirminci yüzyılın başında yapı kavramı, dilbilimde (linguistique) 'yapısalcılık' adını alan bir öğretinin kurulmasını sağlamıştı. Bu öğreti içinde iki akım vardı. Biri, dilin genel yapısının, dilin öğeleri üzerine baskı yaptığını ve başka toplumsal olguların ve toplumsal değişmelerin dilin genel yapısını değiştiremeyeceğini ileri sürüyordu. Öbürü, dilde sesin bölünme sınıflarının yapılar meydana getirdiğini ve dilin bir davranış olduğunu savunuyordu.*"²⁸ Bu saptamadan hareketle, Belge'nin bir çığır ola-

²⁶ Belge, a.g.k., s.28.

²⁷ A.k., s.371.

²⁸ Doğan Ergun, *100 Soruda Sosyoloji Elkitabı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s. 143-144.

rak gördüğü görüşün nasıl bir körlük önerisi olduğunu kanıtlamak istiyorum. Ferdinand de Saussure'ün ilgili herkes tarafından bilinen şu cümlesini buraya alıntılıyorum: “*Dil ancak ve ancak kendi düzenini tanıyan bir sistemdir.*” İyi de, dil, acaba tek başına bir sistem midir; ya da dil yegane bir sistem midir? Çünkü, yapısalcı akım, biraz önce de belirttiğim gibi, “*başka toplumsal olguların ve toplumsal değişmelerin dilin genel yapısını değiştiremeyeceğini ileri*” sürüyor!.. Çünkü, Ferdinand de Saussure, dilin, “*maddi dayanağı olan seslerden ve dili (onu) gerçekleştiren bireylerden bağımsız olduğunu düşünüyor; dilin, kendi psiko-fizyolojik koşullarına indirgenemeyeceğini ileri sürüyor; ve dilin, kendisini bir kural gibi bireylere zorunlu kıldığını iddia ediyor. Ve yine de Saussure'e göre, dil, işlevi, insanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir toplumsal kurum gibi telakki ediyor.*”²⁹ Görülüyor ki de Saussure'e göre, dil, toplumsal olgunun bütün özelliklerini taşıyor, taşımış gibi görünüyor. Bu görüş, aslında çok yanlıştır. Çünkü, dilin seslerden ve bireylerden bağımsız olduğunu söylemek, dilin, hiçbir dayanak istemeyen/dayanaksız bir araç olduğunu söylemekten başka bir anlama gelmez. Oysa, tam tersine, bana göre, dil, simgesel olarak anlattığı/söylediği varlığa (topluma-insanlara) ihtiyaç duyar. Dil ile varlık arasında (toplum-insanlar) karşılıklı olarak birbirlerini içeren ilişkiler vardır; yani diyalektik ilişkiler vardır. Dil, toplumun bir katılımıdır; ve bu katılım, toplum dilden yararlandıkça devam eder. Dil, böylesine topluma ve insanlara bağlı ve bağımlı iken, onu, kendiliğinden bağımsız bir olgu gibi görmek, aslında, dili, hiç duymamak, hiç görmemek, hiç anlamamak demektir. Dili, kendiliğinden bağımsız bir olgu olarak ele alan yapısalcı yöntemi antropolojiye uygulamak isteyen Lévi-Strauss bu girişimden ne bekledi, ne buldu da, Belge, Türkiye'de onun gibi yapmaktaki istiyor; onun mukallidi olmak istiyor?!..

Dil ya da en geniş anlamıyla anlatım nasıl yegane bir sistem olabilir ki?!.. Aslında dil, “*bir kısımsal sistemler bütünüdür; bu bütünü oluşturan kısımsal fonolojik, morfolojik sistemler birbirlerinden farklı düzeyler oluştururlar. Özellikle sözlük düzeyi, şu toplumsal işlevi ya da bu toplumsal etkinliği açıklayan bir sistem olarak ya da bir alt-sistemler bütünü olarak ya da kelime grupları bütünü olarak algılanabilir mi?*”³⁰ Bütünü olarak algılanamaz çünkü, toplumsal olanı, algılanabilir ola-

²⁹ Georges Granai, *Traité de Sociologie*, P.U.F., Paris, 1966, s.267.

³⁰ Henri Lefebvre, *Claude Lévi-Strauss*, Anthropos Yayınları, Paris, 1966, s.30.

nı çözümler bir kimlik içinde anlamak olanaksızlaşır. Oysa, toplumsal olan çözümler bir kimlik içinde anlaşılır kılınır. Fakat, bu anlaşılabilirlik, tek başına ya da yegane bütünlüklerle ve onları model olarak değil; toplumsal gerçek, kısmal sistemlerin bir bütünü olarak algılandığında sağlanır. Oysa, Claude Lévi-Strauss, dilin yapısıyla antropolojinin ve sosyolojinin incelediği sistemlerin yapısı yani bütün başka toplumsal olgu sistemlerinin yapısı arasında biçimsel bir benzerlik/ bir uyum olduğunu ileri süren kendi yapısalcı yöntemini sunuyor. Bu benzerliğin gerçek bir benzerlik olduğunu sanarak ve bu benzerliğin aynı zamanda anlaşılabilirliğin temeli olduğunu sanarak kendi yapısalcı yönteminin toplumsal grupların bağlantısını da sağlayacağını sanıyor.

Ferdinand de Saussure, “*Dil, ancak ve ancak kendi düzenini tanıyan bir sistemdir*” demişti. Claude Lévi-Strauss da, “*Her kültür, ilk sırasında dilin, evlilik kurallarının, ekonomik ilişkilerin, sanatın, bilimin, dinin yer aldıkları bir simgesel sistemler bütünü olarak telakki edilebilir*”³¹ diye yazmıştı. Ve böylece, Lévi-Strauss’un kendisi, her şeyi birbirine karıştırmaya başlamıştı. Bu başlangıç, onu, Durkheim’ın yanlış ve çok yanlış yöntembilimsel ilkesine sadakata kadar götürdü. Durkheim’ın o ilkesi, “*Toplumsal olguları şeyler/maddeler gibi incelemek gerekir*” ilkesiydi. Ve yine böylece, Lévi-Strauss, toplumsal bilimlerdeki nesnellik, doğa bilimlerindeki nesnellik modeli üzerine kurmak istedi. Yani toplumsal yapı araştırmalarıyla, zaman içinde değişmeyen yasaların yapı araştırmalarını birbirlerine karıştırdı. Ona göre tarih, evrensel ve değişmez yasaların yaşanmasının geçici özelliklerine indirgenmeliydi. “*Lévi-Strauss’a göre bu yasalar, eski ve yeni, ilkel ve uygar bütün düşünceler için esas olarak aynıdırlar. (...) Lévi-Strauss’a göre bu yasalar, (düşüncenin bilinçsiz etkinliği)nin sonuçları olarak (doğal bir öz) biçimler verirler; başka bir deyişle, toplumsal yapılar insan düşüncesindeki anlamsal ya da kavramsal yapıların yankısıdırlar.*”³²

Dilin ya da anlatımın yapıları konusuna dönüldüğünde, yani dilin yapısıyla antropoloji ve sosyolojinin incelediği sistemlerin yapısı arasında kesin bir uygunluk/kesin bir benzerlik olduğunu sanan/söyleyen yapısalcı yöntemle dönüldüğünde, Murat Belge’nin demek istedikleri hemen ortaya çıkar.

Adı Genesis olan Belge’nin kitabının alt-başlığı “Büyük Ulusal Anlatı” ve Türklerin Kökeni’dir. Belge, aklınca ya da yapısalcı yöntemle

³¹ Claude Lévi-Strauss, *Sociologie et Anthropologie*, P.U.F., Paris, 1963, s.19.

³² Ergun, *100 Soruda...*, s.144,145.

göre Türklerdeki bilinçsiz yapıyı keşfe çıkmıştır!.. Bunun için, yani bu keşif eylemini tamamlamak için, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Erol Toy ile Osmanlı'dan başlayarak; Necati Sepetçioğlu ile Selçuklu'dan başlayarak; Nihal Atsız ile Orta Asya'dan başlayarak; Cevat Şakir ile Anadolu'dan başlayarak adı geçen yazarların ve başkalarının romanlarını/yazdıklarını incelemiş. İncelediği bu kitaplarda, kendi aklınca ve yapısalcı yöneme göre, genel ideoloji yapısı/bilinçdışı yapı/bilinçaltı yapı/ bilinçsiz yapı/ ortaklaşa bilinçdışı yapı gibi kavramlar çerçevesinde, bu kavramlardan birini alarak söylersek, yani ortaklaşa bilinçdışı yapı çerçevesinde Türklerin ortaklaşa bilinçdışı yapısını keşfettiğini ileri sürüyor!.. Belge demek istiyor ki, şimdi Türkiye'de yaşayan Türklerin çoğunluğu ve yukarıda adı geçen yazarlar, Türklerin, Türkiye'yi fethetmesinden dolayı ortaklaşa bilinçdışılarında/bilinçaltılarında rahat görünmüyorlar, bir kompleks duyuyorlar, bir utanç duyuyorlar!.. Ve yine Belge'ye göre Türklerin çoğunluğu ve adı geçen yazarlar, bu rahatsızlıktan, bu kompleksten, bu utançtan kurtulmak için şunları, şunları yaptık diyorlar. Bu şunlar için, Belge'den kendi özetlediği sonucu buraya alıntılıyorum:

Ele aldığımız eserlerde, 'yalnız zeytinle geldik' diyen yok (olsa, bu da tarihin olgularına aykırı düşerdi). 'Yalnız kılıçla geldik' diyen ise var. Ama, çoğunluk, 'ikisi de vardı' diyor ki, bu soyutlukta, bu genellikte kaldığımızda, ben de bunu söylerdim.

Militarist ideoloji ve değerler bu toplumun iliklerine işlediği için, kimse kılıç üstünlüğümüzden vazgeçmek, daha doğrusu onu bu tartışmada geri planda tutmak istemiyor. Elde var bir, kılıcımızla (ve atalarımızla) buraları fethettik, elhamdülillah! Ama buraya iyi şeyler de kazandırdık.

Kazandırdığımız şeyin ne olduğu da, yazardan yazara değişiyor. Politik İslâm adına roman yazanlara göre, durum net! Hak dini olan İslâmiyeti getirdik. Anlayan anladı, benimsedi. Anlamayana da yapacak bir şey yok; edebini bilip, haddini bilip otursun. Biz onu 'zımnı' olarak koruruz, edebini bozmasa. Ahmet Hilmi bunlara girmiyor bile ama girse o da aynı sonuca varırdı. Sepetçioğlu ve Tarık Buğra, daha 'Türk-İslâm sentezi' kılıklı bir armağan getirdiğimizi söylüyorlar. Buğra birtakım 'yüce ahlâklar' çiziyor, havalarda, yerdeki yüce imparatorlukla birlikte, ama bunlar daha çok bize özgü ve bizim için şeyler.

Mavi Anadolu'dan Cevat Şakir ise dinle hiç ilgili değil, ama belki de İslâm'ın Hıristiyanlık'tan daha iyi olduğunu savunacaktır, çünkü Batı'ya, bütün kurumlarıyla, külliyen düşman. Ona göre muhtemelen bir silahşorluk ahlâkı getirdik, gerisini de Mavi Deniz'den aldık. Deniz, Gökova'da, Capri veya Majorca veya Cerbe'de olduğundan daha mavi.

Erol Toy da, ‘sınıf düzeyinde’ bakınca, üst sınıftan getirilmiş önemli bir şey görmüyor. Despotik bir Sultanlık var. Ama buradan her nasılsa, az kalsın Karl Marx’ı fuzulî kılacak bir Türk çıkması gibi bir mucize olmuş. Dünya daha ne istiyor?

Kemal Tahir ise, ‘Asya üretim tarzı’ diyor. Ama belli ki onun yanına göçebeliliğin bozulmamış eşitlikçi ve adaletçi ahlâkını da koyuyor. Armağanlarımızın arasında dini anmak istemiyor.

Sonuç olarak, kılıçla kalemin ya da atla zeytinin bir sentezini getirdiğimizi ve bunlarla buranın sahibi olduğumuzu söyleyenler çoğunluktu.³³

Murat Belge’nin kendisi söz konusu çoğunluğun içinde olmadığına göre, asıl söylemek istediğinin ne olduğunu ortaya koymalıdır.

Yoksa Doğan Ergun olarak ben de, Türklerin ortaklaşa bilinçdışını, Belge’nin sandığı ve korktuğu gibi “olmadık yerlere çekilmeye yatkın bir konu” olarak ele aldım da; Belge’nin biz Türklere, “Haydi! Orta Asya’ya geri dönün!” demek istediğini mi düşünüyorum?.. Emin olsun ki, hiç öyle düşünmüyorum. Çünkü, en başta Belge’nin kendisinin İstanbul’u bırakıp geri döneceğini sanmıyorum. Ama, “*siz Türkler geri dönün, ben Türk değilim, Türkiye’de kalacağım*” derse, işte o zaman, biz Türkler de, onun bireysel/kişisel bilinçaltını öğrenmiş oluruz!..

Ayrıca, söz konusu yazarların ve Türklerin çoğunluğunun ortaklaşa bilinçdışı yapısında, Belge’nin sandığı gibi, kompleks, utanç ve rahatsızlık varsa; ve madem ki kendisinde kompleks, utanç ve rahatsızlık yok ve yine bunlardan dolayı kendisini, ortaklaşa bilinçdışına sahip çoğunluğun dışında görüyor; o zaman kendisine yöneltilen şu soruya cevabı ne olabilir?

Yapısalcılığa göre tarih, evrensel ve değişmez yasaların yaşanmasının geçici özelliklerine indirgenir. Bu bilgiyi yinedikten sonra ve Belge’nin ortaklaşa bilinçdışının dışında olduğunu bildiğimize göre, şimdi soruyu soruyorum: Murat Belge bir birey olarak gelip geçici bir yüzey olgusu mudur? Soruyu açımlayarak yineliyorum: Belge, denizlerdeki bir hare, bir dalga, bir köpük gibi Türk toplumunda bir birey midir? Belge, yaşadıkça kendisini ne zaman Türklüğün ortaklaşa bilinçdışı/bilinçaltı denizinin derinliklerine bırakacaktır?.. Yapısalcı bir birey olarak Belge’nin kendisi bunu bilmez herhalde!.. Ama, Belge’ye göre, yapısalcı düşüncenin bilinçsiz etkinliği/bilinçsiz eylemi bunu bilir.

³³ Belge, *a.g.k.*, s.394, 395.

Bu yazının sonuna doğru gelirken, şu özet ve yineleme yapmayı uygun görüyorum: “Sosyolojide tarihselliğe ya da tarihsel yaklaşıma karşı çıkan ve tarihin bilim olduğuna inanmayan Lévi-Strauss’un düşüncesinde, yapıların araştırılması (örneğin, aile yapıları), zaman içinde değişmeyen yasaların araştırılmasıyla birbirine karışır. Lévi-Strauss’a göre bu yasalar, “*düşüncenin bilinçsiz etkinliğinin/ eyleminin*” sonuçları olarak doğal bir öze biçimler verirler; başka bir deyişle, “*toplumsal yapılar insan düşüncesindeki anlamsal ya da kavramsal yapıların yansımasıdır.*” Ve bu yasalar, “*eski ve yeni, ilkel ve uygar bütün düşünceler için esas olarak aynıdır.*” Şu halde yapısalcı bir çözümleme, her kurumun, her âdetin altındaki bilinçsiz yapıyı bulabilir. Böylece, “*kesin özelliği bütün değişkenler arasında korunan*” başka kurumlar, başka âdetler için geçerli bir yorum ilkesi elde eder. Yasaların ve ilkelerin araştırılması, önceden, duygulardan ve iradelerden, bireysel olan her şeyden arınmayı, kopmayı gerektirir. “*Gerçeğe varmak için yaşanılmışı (yani tarihi) bir yana ayırmak gerekir*” önermesi Lévi-Strauss’a aittir. Ona göre, gerçek ve anlaşılır şey, tastamam yapılarda rastlaşır, hısımlık yapılarında, değişlerin yapılarında, mitlerin yapılarında. Yapılar, şeylere anlamlar vererek insanın düşüncesinde anlamlaşır. Tarihe gelince, yapısalcılığa göre tarih, evrensel ve değişmez yasaların yaşanmasının geçici özelliklerine indirgenir.”³⁴

Claude Lévi-Strauss’un, “doğal bir öz”ü biçimlendirir dediği zaman içinde değişmeyen yasalar, aslında, Lévi-Strauss’a göre doğa bilimleriyle toplumsal bilimleri “dörtüyl ağzında” buluşturan, birleştiren yasalardır. Demek ki, Lévi-Strauss’un öz kavramı doğayı ve toplumları aynı zamanda biçimsel olarak içerir; ya da başka bir deyişle, doğal öze, düşüncenin bilinçsiz etkinliğinin sonuçları olarak zaman içinde değişmez yasalar biçimler verir; doğal öze biçimler zorlar. Dolayısıyla, bu biçimlendiren ya da bu biçimler almaya zorlayan yasaların araştırılması için, Lévi-Strauss’a göre, insanların, önceden duygulardan ve iradelerden kopması gerekir. Ve yine böylece Lévi-Strauss’a göre tarih, evrensel ve değişmez yasaların yaşanmasının olsa olsa geçici özellikleri olarak algılanabilir. Görülüyor ki, Lévi-Strauss, tarihsel evrimi yok-samaktadır. Görülüyor ki, Lévi-Strauss, insanın ve toplumsal olguların doğa olgularında olmayan özelliklerini/niteliklerini yok-samaktadır ve bu yok-samalardan sonra, düşünce diye bir şey kalmışsa, bu düşünce,

³⁴ Ergun, *100 Soruda...*, s.144-145.

kendi kendini bilinçsiz olarak anlamlandırmaktadır Lévi-Strauss'a göre. Böylece tarih, "hakikat ve gerçek olmaktan çok" düşüncenin bilinçsiz etkinliklerinin geçici özelliğidir Lévi-Strauss'a göre. Sonuçta Claude-Lévi-Strauss dünyadaki toplumların kendi özel ve somut tarihsel evrimlerinden kaynaklanan farklı düşüncelerin aynı ana kökenden geldiğini vurgulamaktadır. Bu vurgu ile insanlık tarihinin geçici özellikleri dışında *bilinçaltına* teslim edilmek istenmektedir. Murat Belge de bu insanlığın Türklük kısmını bu bilinçaltında araştırmaya kalkışmıştır.

Önceki sayfalarda, Belge tarafından incelenen yazarların romanlarında, yazdıklarında doğrular da olabilir, yanlışlar da... Haklı yönler de olabilir, haksız yönler de... Ama, Belge için, bunlar sorun değil; kendisi zaten "*sorun yazarlar değil, sorun genel ideoloji*" diye yazıyor. Yani, kendisi yapısalcı bir yöntemle bu yazarları, "genel ideoloji"/"ortaklaşa bilinçdişi"/"ortaklaşa bilinçaltı" çerçevesinde yani bilinçsiz bir yapıda ele almak istiyor ve almış da zaten. Fakat, böyle ele alınışının ya da böyle bir yapısalcı yöntem uygulamasının hiç mi hiç yöntembilimsel ve kuramsal gerekçesi ve dayanağı bulunmamaktadır. Sadece, yapısalcılar, tarihsel/toplumsal yaşayışı dilin eseri/sonucu olarak görüyorlar. Onlara göre, dilin, adeta transandantal/aşkın/kendiliğinden bir işlevi var; dil, yine yapısalcılara göre, toplumsal bir bütünün varlık tarzını belirliyor. Oysa, diyalektik düşünenlere göre, dil, toplumun bir ürünüdür; dil, toplumun kabuğudur. Görülüyor ki, Belge, aslında, dünyayı ve hayatı tersine çeviriyor; ve tarihi de kendiliğinden bir süreç olarak görüyor; yani tarihi, güdülerin ve yaşanılmışlıkların dışında görüyor. Oysa bilimsel ya da diyalektik yaklaşım, dili, toplumun bir ürünü olarak, bir sonucu olarak görür; ve bilimsel ya da diyalektik yaklaşım, ideolojiyi de, içinde olduğu toplumun sosyo-ekonomik koşullarının bir işlevi olarak görür.

Son olarak Lévi-Strauss'un hakkını yememek için şu son durumu belirtmek isterim: Lévi-Strauss, insan ve toplum kapsamında birey, duygu, irade, seçme hakkı ve özgürlük gibi kavramları reddedemeyeceğini belirterek geri adım sayılacak tutumlar gösterdi son zamanlarında. Yine kendisi, yıllarca ve bütün kitaplarında, hep tarihi unutarak; ebedi, evrensel, değişmez, kendiliğinden yapılara inandı ve bir gün, "*Mitoloji ve müzik zamanı iptal eden makinelerdir*" diyecek kadar ileri gitti!.. Kendisinin tarihi ve zamanı reddetmesine itiraz edildiğinde, "*Hiçbir şey beni tarihten fazla coşturmaz, tutkulandırmaz; hatta okur olarak, tarih benim başlıca konumdur*" demiş ve "*Benim amacım, insan bilim-*

lerine biraz bir düzen getirmek ve onları idealist ve soyut bir felsefeden kurtarmaktı” diye eklemiştir. Yapısalcılığın bu yabancı kurucusu, eğer kendisinin son söylediklerine inanıyorsa; ve yapısalcılıktan vazgeçiyormuş gibi bir izlenim uyandırıyor; o zaman bizim yerli yapısalcı taklitçilerimizin bu yapısalcılığı sürdürme inadına ne demeli! Ben, bunu, Türk aydınlarının büyük bir çoğunluğunun geleneksel hastalığı olan taklitçiliğe yoruyorum. Bu yormanın nedeni, kanımca, bütün Türk tarihi eşliğinde ele alınacak ve o Türk tarihi kadar büyük ve çok anlamlı bir konudur.

Bu yazıyı daha fazla uzatmamak için, Belge'nin kendisinin yapısalcı olmasına karşın işlevselci kimi kaçamaklarına hiç değinmek istemediğim gibi, dilbilimsel yapısalcılığın Avrupa'daki kurucusu Ferdinand de Saussure'ü değerlendirmekteki yetersizliğini de hiç ele almak istemedim. Fakat, de Saussure konusuna burada da değinmiş iken, meraklıları için şunu belirtmek isterim: De Saussure, Emile Durkheim'in toplumsal ve bireysel karşıtlığını model aldığı için, dili toplumsal, sözü de bireysel olarak değerlendirmek istemesi bir yığın aldatıcılıklara ve anlaşıl-mazlıklara neden olmuştur.

Yapı kavramı üzerine de şunları söylemek, bence, bir zorunluluk olmalıdır. Kimi Amerikalı sosyal bilimciler, yapı kavramını, “*somut durumları incelemek için hareket noktası olmaya yarayan bir soyutlama*” olarak tanımlamışlardır. Böylece, “*yapı kavramı, toplumsal gerçeğe öz-güddür*” fikrinden vazgeçmişlerdi. Öyle görünüyor ki, yapısalcılık yolu Claude Lévi-Strauss'a açılmış oldu. Yani böyle bir yapı kavramından hareketle kısır, boş ve temelsiz özdeşleştirmelere başvurdu: Dilin yapısını, antropolojinin ve sosyolojinin inceledikleri sistemlerin yapısıyla özdeşleştirmek gibi... Yani, toplumsal gerçeklerden hareket ederek, kavramlar oluşturmak/fikirler çıkarmak varken/yerine, bu gerçekleri yok sayan girişimlerde bulundu. Bölünmez bütün olan toplumsal gerçeği, farklı toplumsal etkinliklerin toplamına indirgedi. Böylece, “*adçı-nominalist bireyciliğini*” saklayamaz oldu. Örneğin, birbirlerinden çok farklı ilkel/arkaik/yazısız/tarihsiz denilen toplumlarda bütünlüklerinden koparılmış, sökülmiş örnekler yığımını ele alarak, onların hepsine bilinçsiz yapılar yüklemeye çalıştı. Kendisinin somut araştırmalar yaptığını ileri sürerek ve bununla gururlanarak, bilinçle/bilimle oluşturulmuş genel fikirleri/genel kavramları, gerçeklerin bilgilerini yansıtan veriler olarak kabul etmeyip, onları, birer isim/birer addan ibaret sayan adçı bireyciliğini vurguladı; ve gerçekleri yalnız bireylerde/bireyselliklerde

aramaya kalkıştı. Ama Lévi-Strauss, hemen yukarıda belirttiğim olumsuzluklarını, son zamanlarda attığı geri adımlardan önce sergilemişti.

Adcılık-nominalizmi, Türkiye’de ve dünyada büyük Türk şairi Fazıl Hüsni Dağlarca’dan daha iyi yansıtan bir başkasını görmedim, duymadım. Büyük şairimiz diyor ki,

Adım var ya, eylemim yok

Düşe çevirdiniz beni

Türklerin “devlet kuran” bir ulus gerçekliğini, Türklerdeki “militarizm” olgusunu, Türklerdeki “adalet” vb eylemlerini ideoloji çerçevesinde incelemeyi reddederek; yapısalcı fantezilerle yani mitolojik kurgularla değerlendirmeye çalışan Belge’nin çabaları boşunadır. Çünkü, kendisi, Türklerin toplumsal bilinçaltını, tarihsel evrim süreci dışında gizli/kendiliğinden yapılarla yakalamaya çabalamaktadır.

Belge’ye şu soru sorulmalıdır:

Bilim olarak tarih nedir?

Bilim olarak tarihi en ama en kısaca açıklamak için, her şeyden önce, tarihin, gerçek bir tarih olarak incelenebilmesi için, tarih bilimine nesnel bir ölçüt gerekir; bunun için de kendisinden başka bir bilim olan ekonomi politik/siyasal ekonomi gerekir.³⁵

Yüzeyde olanı derinde olandan, görünür olanı öz olandan ayır-dedebilmek çok önemlidir. Yine çok önemli olan, belirleyiciler bulabilmektir. Bunun için de tek ve nesnel yöntem bulunmalıdır. Fakat bu bulunacak yöntem, en sağlam, en güvenilir, en verimli yöntem olmalıdır. Bulduktan sonra, varlıkbilim (ontoloji) bakımından öncelik, ekonomiye ve toplumsal yapıya; yöntembilim (metodoloji) bakımından öncelik bireylerarası ilişkilere ve toplumsal kümeler-gruplar arasındaki ilişkilere verilecektir.³⁶ Bu tarihtir, geçmiştir; ve bu tarihe ancak bugün’lerden dün’lere giderek ulaşılır. Ve giderken, “tümevarım-la tündengelimim ‘karşılıklı etkileşimi’ (interaction) ile belirlenen bir yöntem” gerekecektir.³⁷ Yani, bugün’lerden dün’lere, gidilecektir; bu da, tarih içinde gerileyici ve ilerleyici evrelerle gerçekleşecektir; yani bugün’den dün’e gerileyerek gidilecek ve bulunmuş belirleyicilerle ileriye, yani bugün’lere gelinecektir. Araştırmanın konu ve amacına göre bu süreç eskiye/geçmişe doğru derinlik kazanacaktır.

Nusret Hızır’ın “bireyi kafese hapseden yöntem” olarak nitelendir-

³⁵ Henri Lefebvre, *Méthodologie Des Sciences*, Anthropos Yayınları, Paris, 2002, s.153-154.

³⁶ Georges Gurvitch, *Traité De Sociologie*, FUF, Paris, 1968 s.3,4,5.

³⁷ Hilmi Yavuz, *Türkiye’nin Zihin Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, , s.128.

diđi yapısalcılığın kurucusu Claude Lévi-Strauss için yirminci yüzyılın en ünlü Fransız sosyologlarından biri olan Georges Gurvitch, “Lévi-Strauss’un düşüncesi hiçbir yere götürmeyen gergin bir ip üzerinde bir danstır” demişti. Ben de, Murat Belge’nin bu gergin ip üzerinden nasıl dans ettiğini göstermeye çalıştım. Son olarak Belge, “... edebiyatta hiçbir şeyin arkasına ‘bilim’ eklememenin en iyi çözüm olduğuna bir kere daha inandım” demekte, ve “yöntem (önerilen çeşitli yöntemler) her şeyi fazlasıyla mekanikleştiriyordu” diye tamamlamaktadır. Oysa, kendisi, bilimin ne olduğunu ve nesnellik ölçütlerinin ne olduklarını bilseydi, böyle bir yaveyle oyalanmazdı.